

DONATA GURZYŃSKA
BYDGOSZCZ

PROBLEMATYKA CZASOPISMIENICTWA W PRACACH MAGISTERSKICH STUDENTÓW BIBLIOTEKOWNICTWA WSP W BYDGOSZCZY W LATACH 1977-1979

Czasopisma jako jedne z tradycyjnych źródeł informacji są często, we wszystkich swoich aspektach, przedmiotem zainteresowania i badań bibliotekoznawców. Wypływa to m.in. z faktu powiązania bibliotekoznawstwa z prasoznawstwem. "Prasoznawstwo mając za przedmiot badań przejaw życia społecznego, jakim jest prasa, zalicza się do grupy nauk społecznych a w ich obrębie stoi między innymi blisko bibliotekoznawstwa i nauki o informacji i jest jego nauką pomocniczą"¹. Zgodnie z definicją, czasopiśmiennictwo obejmuje całokształt zagadnień dotyczących prasy i jej historii. W problematyce badawczej zwraca się szczególną uwagę na szeroko pojętą społeczną funkcję czasopism, rolę czasopisma jako źródła historycznego a także dzieje różnych tytułów czasopism, ich zawartość i znaczenie.

Czasopisma, a zwłaszcza dzienniki, mają ogromne możliwości w zakresie kształtowania, organizowania i wyrażania opinii publicznej. O prasie można powiedzieć, że jako produkt pracy ludzi różnych zainteresowań, aktywnie współuczestniczy w tworzeniu kultury, będąc zarazem istotnym środkiem jej przekazywania szerokim warstwowi społecznemu². Prasa stanowi też ważne źródło poznania przeszłości m.in. rozwoju kierunków politycznych, życia gospodarczego, kulturalnego. Często jest nieodzowna w prowadzeniu badań historii regionu. Dla historii prasy duże znaczenie mają spisy bibliograficzne, a wśród nich bibliografie zawartości czasopism. Np. bibliografie zawartości czasopism kulturalnych mogą zawierać materiały świadczące m.in. o prądach ideowych i poglądach estetycznych, czasopism regionalnych - o życiu i problemach ludzi regionu, czasopism poli-

tycznych - o sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej kraju i świata, czasopism fachowych - o historii dziedziny wiedzy itp. W uwypukleniu różnych aspektów czasopisma swój udział może mieć bibliograf poprzez opis z analizą, przemyślany układ materiałów eksponujący poszczególne problemy, a także przez opracowanie wstępu z oceną czasopisma³. Bibliografie zawartości prasy można stosować jako metodę specyficzną dla badań historycznoprasowych i może ona też spełniać zadania informacyjne dla dalszych badań historycznych, odgrywając niejako rolę przewodnika źródłowego⁴.

Mając na uwadze znaczenie naukowe i praktyczne bibliografii zawartości czasopism, bliskość tematyczną zagadnień prasoznawczych i bibliotekoznawczych oraz zainteresowania studentów, część prac magisterskich na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa WSP w Bydgoszczy poświęcono problematyce czasopiśmiennictwa.

Ogółem w latach 1977-1979 napisano 44 prace na studiach dziennych i zaocznych, które wiążą się bezpośrednio z tymi zagadnieniami. Są to głównie bibliografie zawartości czasopism /34/ z czego znaczną część stanowią bibliografie czasopism z okresu międzywojennego i wcześniejszego np.: Dziennika Bydgoskiego, Dziennika Kujawskiego, Kuriera Warszawskiego, Pielgrzyma, Zaborów. 27 prac podaje bibliografie zawartości całości wybranego czasopisma, często z ograniczeniem zasięgu chronologicznego, niektóre natomiast ze względu na krótki okres ukazywania się danego tytułu, analizują zawartość za cały okres życia czasopisma. 8 prac dotyczy tylko analizy i zestawienia bibliograficznego zagadnień kulturalnych i literackich poruszanych na łamach poszczególnych czasopism, 1 praca - zagadnień książki i biblioteki, 1 praca - zagadnień politycznych, społecznych i gospodarczych. Problematyka kształtowania zainteresowań czytelniczych poprzez czasopisma zrealizowana została w dwóch pracach, natomiast 1 praca dotyczy roli wybranych czasopisma w działalności J. Chociszewskiego. Zagadnienia ogólne dotyczące czasopism danego regionu czy okresu historycznego znalazły się w sześciu pracach. Na warsztat brano głównie czaso-

pisma regionalne: pomorskie, kujawskie, kaszubskie, wielkopolskie a także kulturalno-literackie, społeczno-polityczne i młodzieżowe.

Niektóre tytuły czasopism były przedmiotem kilkakrotnego zainteresowania i tak:

- Dziennik Bydgoski	- 3 razy /za inny okres czasu, 1 praca porusza tylko zagadnienia literackie/
- Kurier Warszawski	- 2 razy /inny okres czasu/
- Pomorze	- 2 razy /inny okres czasu/
- Przegląd Księgarski	- 2 razy /analiza innej problematyki/
- Słowo Pomorskie	- 2 razy /inny okres czasu/.

Wszystkie opracowane bibliografie zawartości poprzedza dokładna charakterystyka czasopisma zawierająca między innymi: czas i miejsce wydania, wydawców, redaktorów, nakład, zmiany tytułu, profil, działy, zarys problematyki, dodatki oraz zarys sytuacji społeczno-politycznej, gospodarczej i kulturalnej okresu, kiedy czasopismo powstało i ukazywało się, względnie krótki rys historyczny rozwoju czasopism za dany okres lub w danym regionie. Np. w pracy Henryka Chudzińskiego scharakteryzowano najpierw sytuację polityczną i gospodarczą Polski w latach 1929-1939 z wyodrębnieniem sytuacji na Kujawach, potem przystąpiono do scharakteryzowania "Dziennika Kujawskiego" i bibliografii jego zawartości za lata 1929-1930. Stanisław Czajkowski przed częścią bibliograficzną /zagadnienia literackie w "Dzienniku Bydgoskim" - 1907-1939/, charakteryzuje "Dziennik Bydgoski" i jego miejsce w środowisku kulturalnym Bydgoszczy na tle ogólnej charakterystyki sytuacji kulturalnej miasta od początku XX wieku do 1939 roku. Irena Odrowska oprócz charakterystyki i bibliografii zawartości /za lata 1935-1939/ czasopisma "Zabory" omawia czasopisma regionalne na Pomorzu w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Krystyna Kamińska przed bibliografią zawartości "Kuriera Warszawskiego" /za lata 1926-1928/ omawia dzieje czasopisma i rys historyczny prasy warszawskiej w okresie międzywojennym. Barbara Słoninowa charakteryzuje "Litery" /za lata 1962-1974/ przedstawiając uprzednio

historię czasopiśmiennictwa społeczno-kulturalnego Wybrzeża Gdańskiego w okresie powojennym. Maria Walczykowska omawia sytuację społeczno-kulturalną w Polsce Ludowej w latach 1944-1955, następnie zamieszcza bibliografię zawartości tematyki kulturalno-literackiej "Przekroju".

Często obok tytułów czasopism stanowiących centrum zainteresowania pracy, zawiera ona sporo materiału informacyjnego o innych czasopismach, ukazujących się równolegle lub tematycznie związanych, celem uchwycenia cech charakterystycznych dla czasopisma będącego przedmiotem pracy. Np. w pracy Aliny Jankowskiej obok informacji dotyczących czasopisma regionalnego okresu międzywojennego "Mazur" i jego bibliografii zawartości za lata 1928-1930, znajdujemy ogólne informacje o "Gazecie Mazurskiej", "Mazurskim Przyjacielu Ludu".

Niektóre prace w odrębnych rozdziałach przedstawiają sylwetki redaktorów. Np. w pracy Marii Augustyniak znajdujemy informacje o życiu i działalności pierwszego redaktora naczelnego "Forum", w pracy Aleksandry Pawłowskiej - o Zygmuncie Wasilewskim, redaktorze naczelnym "Myśli Narodowej" w latach 1925-1939, a Stanisław Czajkowski przybliży sylwetkę redaktora, wydawcy, działacza społecznego związanego z "Dziennikiem Bydgoskim" - Jana Teski.

Część prac bibliograficznych bierze pod uwagę tylko pewien zakres tematyki poruszanej na łamach wybranego czasopisma. Np. Marianna Jabłońska rejestruje zagadnienia książki i bibliotek na łamach prasy bydgoskiej, Krystyna Kamińska i Zofia Ocieska - tematykę kulturalno-literacką na łamach "Kurierza Warszawskiego", Małgorzata Windyk - historię książki w "Przeglądzie Księgarskim", Maria Augustyniak - tematykę kulturalno-literacką na łamach "Forum", Ryszarda Pac - tematykę kulturalno-literacką na łamach "Tygodnika Powszechnego" itp.

Bibliografie zawartości czasopism sporządzane są z autopsji, co w niektórych wypadkach jest sprawą bardzo kłopotliwą, głównie z uwagi na rozproszenie numerów niektórych dzienników np. "Słowa Pomorskiego", "Pielgrzyma" i in.⁵ Opracowane bibliografie zaopatrzone są w różne indeksy ułatwiające wieloaspektowe

korzystanie z bibliografii. Najczęściej posiadają układy rzeczowe. Bibliografię poprzedza zawsze dokładna jej charakterystyka. Prace bibliograficzne /z uwagi na charakterystykę czasopism/ zaopatrzone są często w materiał ilustracyjny np. kserokopie pierwszych numerów omawianych czasopism, fotografie redaktorów itp. /m.in. prace D. Ziółkowskiej, K. Kamińskiej, M. B. Makary/.

Praca Ireny Augustyniak wzbogaconą jest przez wywiady z byłymi pracownikami redakcji "Słowa Pomorskiego", praca Ireny Odrowskiej poszerzona jest o wykaz bibliotek, muzeów i zbiorów prywatnych, w których znajduje się czasopismo "Zabory".

We wszystkich tych pracach znajdujemy szereg cennych informacji dotyczących dodatków do czasopism a niektóre są im w całości poświęcone np. prace Ryszardy Pulzin /dodatek do "Ilustrowanego Kuriera Polskiego/, Grażyny Duszy /dodatki do "Gazety Pomorskiej"/.

Prace dotyczące kształtowania zainteresowań czytelnich przez czasopisma dziecięce i młodzieżowe jak "Płomyczek", "Filipinka" opierają się na analizie zawartości treści tych czasopism, zawierając jednocześnie charakterystykę tych czasopism oraz zarys rozwoju czasopiśmiennictwa dla dzieci i młodzieży. Praca Janiny Kruk "Czytelnictwo gazet i czasopism przez uczniów klas V-VIII szkoły podstawowej" opiera się głównie na przeprowadzonych badaniach ankietowych w wybranych szkołach, systematycznej rocznej obserwacji, analizie kart czytelnika i odwiedzin.

Z prac dotyczących dziejów czasopiśmiennictwa na uwagę zasługuje praca Danuty Buszty o czasopiśmiennictwie kaszubskim w latach 1866-1966 z podkreśleniem szczególnej roli czasopism tego regionu w walce z germanizacją, a także praca Marii Makary o czasopiśmiennictwie doby Oświecenia z uwzględnieniem tytułów czasopism znajdujących się w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy.

Z prac niebibliograficznych należy wspomnieć o pracy Danuty Ziółkowskiej przynoszącej informacje o czasopismach "Lech" i "Przegląd Słowiański" na tle życia i działalności księgarza i nakładcy - Józefa Chociszewskiego oraz pracy Jadwigi Salwin o początkach, rozwoju i perspektywach prasy przy uwzględnieniu

relacji innych środków masowego przekazu.

W dokonywanym przeglądzie nie może zabraknąć informacji o odrębnej grupie prac magisterskich, dotyczących innych zagadnień, takich jak badanie czytelnictwa czy rozwoju lokalnej kultury literackiej, posiadających jednak często osobne rozdziały poświęcone problematyce czasopiśmiennictwa. W pracy Ireny Paul, w rozdziale 3 omówione zostały badania czytelnictwa czasopism wśród studentów Filii Łódzkiej PWSM w Bydgoszczy, wskazujące m. in. na preferowane tytuły gazet i czasopism, częstotliwość czytania itp. Zofia Spica w pracy omawiającej problem czytelnictwa uczniów technikum budowlanego, rozdział 7 poświęca szczegółowej analizie zainteresowań prasą i czasopismami wśród tej grupy młodzieży.

Prace dotyczące kultury literackiej Włocławka, Strzelna, Inowrocławia, Torunia, Tucholi, Bydgoszczy zawierają kilkunastu - nicowe rozdziały lub podrozdziały omawiające rozwój prasy i czasopism w tych miastach /w okresie wyznaczonym w temacie głównym/. Często jednak przedstawiony materiał jest dosyć ogólny, odzwierciedlający raczej rolę i znaczenie prasy lokalnej w omawianym okresie historycznym niż jej charakterystykę. W tej grupie na uwagę zasługuje praca Anny Jaczkowskiej zawierająca, obok omówienia rozwoju prasy Włocławka w pierwszych 13 latach XX wieku, charakterystykę wybranych czasopism oraz wykaz czasopism polskich ukazujących się we Włocławku w latach 1901-1918.

Przeprowadzona analiza prac magisterskich z lat 1977-1979 dotyczących czasopiśmiennictwa wskazuje na pewne zróżnicowanie tematyczne, chociaż wyraźnie daje się zauważyć przewagę prac stanowiących w swojej części zasadniczej bibliografię zawartości czasopism. Wszystkie prace z zakresu tej problematyki są obszerne, składają się często z kilku tomów. Mogą być z powodzeniem wykorzystywane w działalności informacyjnej Biblioteki Głównej WSP a także być przyczynkiem do prowadzenia badań, głównie regionalnych w zakresie np. rozwoju kultury, gospodarki itp. Warto byłoby się jednocześnie zastanowić nad szerszą możliwością wykorzystania opracowanych bibliografii zawartości czasopism, mając na uwadze istniejące luki, np. w bibliografiach regionalnych. Ten dość specyficzny aspekt praktyczny omawianych

prac magisterskich przemawia za celowością podjęcia takiej tematyki. Ma to szczególne znaczenie w przypadku czasopism ukazujących się w odległych okresach historycznych, w niewielkich nakładach, często w dużym stopniu rozproszonych po bibliotekach. Należy również pamiętać, że nie możemy "z góry dyskryminować małych czasopism, gdyż często zawierają one szersze i cenniejsze wywody oraz informacje aniżeli wielkie"⁶.

WYKAZ PRAC MAGISTERSKICH Z LAT 1977 - 1979 DOTYCZĄCYCH
PROBLEMATYKI CZASOPISMIENICTWA

Uwagi:

- szeregowanie prac w cz. I alfabetycznie wg tytułów czasopism, w cz. II i III alfabetycznie wg nazwisk autorów prac
- w nawiasach podano rok napisania pracy
- część opisów zaopatrzone w niezbędną adnotację wyjaśniającą

I. Prace dotyczące poszczególnych czasopism

1. Polańska T. "D r o g a" 1922-1937 - bibliografia zawartości. /1978/
2. Czajkowski S. Tematyka literacka w "D z i e n n i k u B y d g o s k i m" 1907-1939. /1977/
3. Krenz N. Charakterystyka "D z i e n n i k a B y d g o s k i e g o" za lata 1930-1939 wraz z bibliografią zawartości za lata 1930-1932. /1977/
4. Zielińska T. "D z i e n n i k B y d g o s k i" w walce z germanizacją pod zaborem pruskim. Bibliografia zawartości za lata 1907-1909. /1978/
5. Chudziński H. Charakterystyka "D z i e n n i k a K u j a w s k i e g o" za lata 1929-1939 z bibliografią zawartości za lata 1929-1930 dotyczącą zagadnień gospodarczych i społeczno-politycznych. /1977/
6. Czaja E. "E p o k a" 1932-1939. Monografia bibliograficzna. /1978/
Bibliografia dotyczy lat: 1932-1933, 1936-1939
7. Kwaśnicka H. M. Koncepcje kształtowania zainteresowań czytelniczych dziewcząt przez redakcję czasopisma "F i l i p i n k a". /1977/
Analiza zawartości treści za lata 1965-1975.
8. Augustyniak M. Tematyka literacka i kulturalna w "F o-

- r u m". Bibliografia za lata 1965-1977. /1979/
9. Dusza G. Bibliografia dodatków kulturalnych do "G a z e t y P o m o r s k i e j". /1977/
Bibliografia dotyczy dodatków "Nowy Tor", "Spojrzenia" za lata 1951-1966
 10. Pulzin R. "Kultura i Sztuka" - dodatek kulturalny "I- l u s t r o w a n e g o K u r i e r a P o l s k i e g o" 1945-1958. Bibliografia zawartości. /1977/
"K u l t u r a . i S z t u k a" - dodatek kulturalny IKP zob. poz. 10
 11. Kozioł E. Bibliografia "K u r i e r a L i t e r a c k ó - N a u k o w e g o" 1924-1939. /1978/
 12. Kamińska K. Tematyka kulturalno-literacka na łamach "K u r i e r a W a r s z a w s k i e g o" w latach 1926-1928. Bibliografia. /1979/
 13. Ociesa Z. Bibliografia tematyki kulturalno-literackiej "K u r i e r a W a r s z a w s k i e g o" 1933-1936. /1979/
 14. Ziółkowska D. "L e c h" i "P r z e g l ą d S ł o w i a ń s k i" w poznańskiej działalności publicystycznej Józefa Chociszewskiego. /1977/
 15. Słoninowa B. "L i t e r y" 1962-1974. Bibliografia zawartości. /1978/
 16. Jankowska A. Polskość i polityka czasopisma "M a z u r" 1928-1939. Bibliografia zawartości. /1977/
Bibliografia dotyczy lat 1928-1930.
 17. Furmanowicz B. Bibliografia zawartości "M i e s i ę c z n i k a L i t e r a c k i e g o" 1966-1978. /1979/
 18. Pawłowska A. "M y ś l N a r o d o w a" 1921-1939. Monografia bibliograficzna. /1979/
"N o w y T o r" - dodatek kulturalny "Gazety Pomorskiej" zob. poz. 9
 19. Kowalska Z. Bibliografia "P i e l g r z y m a" za lata 1921-1930. /1977/
 20. Szadurska-Sonek M. Monografia bibliograficzna czasopisma "P i o n". /1979/

Bibliografia dotyczy lat 1933-1939.

21. Małkowska A. Koncepcja kształtowania zainteresowań czytelniczych dzieci w czasopiśmie "Płomyczek" 1965-1975. /1977/
22. Zielińska M. "Polityka" 1957-1966. Bibliografia tematyki kulturalno-literackiej. /1979/
23. Królikowska J. Bibliografia "Pomorza" 1955-1966. /1977/
24. Stankiewicz J. Bibliografia "Pomorza" 1967-1972. /1979/
25. Woronkiewicz B. Bibliografia "Prosto z Mostu". /1977/
Bibliografia dotyczy lat 1935-1939.
26. Orłowski J. "Przegląd Bydgoski". Monografia bibliograficzna. /1977/
Bibliografia dotyczy lat 1933-1938
27. Gawryś D. Bibliografia "Przeglądu Księgarskiego". /1977/
Bibliografia dotyczy lat: 1910-1914, 1918-1919, 1922-1939, 1946-1950
28. Windyk M. Problematyka historii książki w "Przeglądzie Księgarskim". /1978/
Omówienie bibliograficzne
29. Uhlenberg G. "Przegląd Kulturalny" 1952-1963. Bibliografia. /1977/
"Przegląd Słowiński" zob. poz. 15
30. Nowosad J. Monografia bibliograficzna "Przeglądu Warszawskiego" 1921-1925. /1979/
31. Walczykowska M. Tematyka kulturalno-literacka w "Przekroju" w latach 1945-1955. /1979/
32. Augustyniak I. Bibliografia zawartości "Słowa Pomorskiego" za lata 1920-1922, na tle ogólnej charakterystyki sytuacji politycznej i gospodarczej Pomorza w latach 1920-1929. /1977/
33. Żuchowska Z. "Słowo Pomorskie" a życie polityczne, gospodarcze i kulturalne województwa pomor-

skiego w latach 1920-1939. Bibliografia zawartości "Słowa Pomorskiego" za lata 1937-1938. /1977/

"S p o j r z e n i e" - dodatek kulturalny Gazety Pomorskiej zob. poz. 9

34. Bartoszewicz J. Bibliografia "T y g o d n i k a K u l t u r a l n e g o" 1962-1971. /1978/
35. Pac R. Problematyka kulturalno-literacka na łamach "T y g o d n i k a P o w s z e c h n e g o". Monografia bibliograficzna. /1979/
Bibliografia dotyczy lat 1945-1953-
36. Grochowalski M. "W i c i W i e l k o p o l s k i e" Monografia bibliograficzna. /1977/
37. Czeszewski G. Bibliografia "W s p ó ł c z e s n o ś c i" 1956-1971. /1978/
38. Odrowska I. Charakterystyka czasopisma "Z a b o r y". /1977/
Bibliografia zawartości za lata 1935-1939

II. Prace ogólne dotyczące m.in. czasopism danego regionu lub okresu historycznego

1. B u m a ż n i k E. Dzieje książki, bibliotek i czasopiśmiennictwa chełmińskiego do roku 1920. /1977/
2. B u s z t a D. Sto lat czasopiśmiennictwa kaszubskiego. /1977/ Dotyczy lat 1866-1966
3. J a b ł o Ń s k a M. A. Zagadnienia książki, prasy i bibliotek na łamach prasy bydgoskiej w latach 1945-1974, bibliografia. /1977/
4. K r u k J. Czytelnictwo gazet i czasopism przez uczniów klas V-VIII szkoły podstawowej. /1977/
5. M a k a r a M. B. Czasopiśmiennictwo doby Oświecenia ze szczególnym uwzględnieniem tytułów znajdujących się w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy. /1977/
Charakterystyka egzemplarza bibliotecznego: Gazety Narodowej i Obcej, Pamiętnika Historyczno-Politycznego, Maga-

zynu Warszawskiego /.../, Gazety Południowo-Pruskiej,
Dziennika Tygodniowego Departamentu Bydgoskiego
6. S a l w i n J. Prasa wczoraj, dziś, jutro. /1979/

III. Prace zawierające rozdziały dotyczące:

- A. Czytelnictwa prasy
- B. Historii prasy

A.

1. B y l i c k a S. A. Czytelnictwo na wsi. W: Bylicka S.A. Czytelnictwo wśród mieszkańców wsi Lenie Wielkie w województwie wrocławskim /1978/ s. 45-55
2. G ł u s z k o w s k a T. Czytelnictwo gazet i czasopism W: Głuszkowska T. Czytelnictwo uczniów w klasach V-VIII szkoły podstawowej. /1977/ s. 66-67
3. K r a w c z y k I. Czytelnictwo prasy codziennej i tygodników. W: Krawczyk I. Życie kulturalne w Pułtusk. /1979/ s. 165-169
4. P a u l I. Zagadnienia czytelnictwa czasopism. W: Paul I. Czytelnictwo studentów Filii Łódzkiej PWSM w Bydgoszczy. /1977/ s. 88-96
5. R z y m s k a B. Czytelnictwo prasy i książki technicznej w bydgoskich wybranych zakładach przemysłowych. /1979/ Praca na tle działalności ośrodków inte ogólnie w kilku rozdziałach omawia czytelnictwo prasy
6. S p i c a Z. Zainteresowania prasą i czasopismami. W: Spica Z. Problemy czytelnictwa uczniów technikum budowlanego. /1977/ s. 99-116
7. S p l i t t - W a d y c h E. Propaganda i rola czytelnictwa polskiej książki i prasy. W: Splitt-Wadych E. Biblioteki i czytelnictwo na tle działalności oświatowo-kulturalnej na Ziemi Żłotowskiej w latach 1920-1939. /1977/ s. 59-74
8. W a ł k u s k a B. Miejsce pracy w czytelnictwie rekonwalescentów. W: Wałkuska B. Czytelnictwo rekonwalescentów seminarium. /1977/ s. 62-65

B.

1. B a s i ń s k a L. Prasa polska. W: Basińska L. Kultura literacka w Bydgoszczy w latach 1908-1913. /1979/ s. 17-21
2. B o g a c z H. Prasa i działalność wydawnicza Strzelna. W: Bogacz H. Kultura literacka Strzelna w latach 1891-1918. /1979/ s. 44-49
3. D o m i n a s E. Prasa polska. W: Dominas E. Kultura literacka Bydgoszczy w latach 1914-1920. /1979/ s. 34-40
4. G ó r e c k a A. Prasa polska. W: Górecka A. Kultura literacka Bydgoszczy w latach 1890-1900. /1979/ s. 19-21
5. J a c z k o w s k a A. Czasopiśmiennictwo. W: Jaczkowska A. Kultura literacka Włocławka w latach 1901-1918/1979/s.47-56
6. J a g o d z i ń s k a Z. Prasa inowrocławska. W: Jagodzińska Z. Kultura literacka Inowrocławia w latach 1893-1918. /1979/ s. 52-57
7. J a n i k o w s k a U. Czasopisma pomorskie rejestrujące przejawy kultury literackiej Tucholi i okolic w latach 1891-1918, czytane przez Borowiaków. W: Janikowska U. Kultura literacka Tucholi i okolicy w latach 1891-1918. /1979/ s. 70-74
8. N a r l o c h M. M. Prasa. W: Narloch M. M. Życie kulturalne w Chojnicach 1891-1913. /1979/ s. 32-35
9. O g r o d o w s k a L. "Gazeta Toruńska". W: Ogrodowska L. Kultura literacka Torunia w latach I wojny światowej. /1979/ s. 24-26

PRZYPISY:

1. W. Spaleniak, Metody badawcze w prasoznawstwie. W: Metodologia bibliotekoznawstwa i nauki o informacji naukowej. Poznań 1976, s. 172
2. K. Bobowski, K. Burski, B. Turoń, Encyklopedia nauk pomocniczych historii nowożytnej i najnowszej. Wrocław 1976, s. 230
3. H. Hleb-Koszańska, O bibliografii dla niewtajemniczonych. Wrocław 1976, s. 75
4. W. Spaleniak, op.cit. s. 178
5. Np. różne numery "Pielgrzymy" znajdują się w: Bibliotece UMK, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece PAN w Gdańsku, Bibliotece Seminarium Duchownego w Pelplinie.
6. K. Bobowski, op.cit. s. 238